

TELEVİZYONDA KADININ VE KADIN SORUNLARININ TEMSİLİ: SABAH KUŞAĞI KADIN PROGRAMLARI

The Representation of Woman and Woman Question on Television: Morning Women's Programs

*Şehriban Şahin KAYA**

Abstract

This article aims to analyze the problematic position of the woman television programs in Turkey. In an age of telecommunications, we are all forced to look at the human questions by relating them with television programs. Based on this understanding, I want to analyze the relation of woman question to the specific television programs. First, I consider the woman question in terms of economic, political and social spheres in the light of statistical data. Second, the relation of women to mass media is analyzed both in theoretical and practical terms. Finally, I focus on the themes of the welfare state and neo-liberalism with regard to the woman question.

Keywords: Woman, Woman question, Mass media, Television programs, Daily life

Özet

Bu makale, kadın televizyon programlarının sorunsal pozisyonunu analiz etmeyi hedeflemektedir. Telekomünikasyon çağında, insan sorunlarını televizyon programlarıyla ilişkilendirerek ele almaya zorlanmaktayız. Bu anlayış temelinde, kadın sorununun spesifik televizyon programlarıyla olan ilişkisini analiz etmek istiyorum. Öncelikle, kadın sorununu ekonomik, politik ve toplumsal sahalardan istatistiksel veriler ışığında değerlendiriyorum. İkinci olarak, kadınların kitle iletişimle olan ilişkileri hem teorik hem de pratik yönleriyle analiz edilmektedir. Sonuç itibarıyla de sosyal devlet ve neo-liberalizm temalarını kadın sorunuyla ilişkilendirerek ele alıyorum.

Anahtar Sözcükler: Kadın, Kadın Sorunu, Kitle İletişim,
Televizyon Programları, Gündelik Hayat

*Yrd.Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

Giriş

Son araştırmaların dünyanın en çok televizyon izleyen toplumlarından biri haline geldiğini gösterdiği Türk toplumunda, kadınların en çok izlediği programların başında sabah kadın kuşağı programları gelmektedir (RTÜK, 2007). Türk medyası, gündemi her zaman son derecede yoğun olan Türkiye gibi bir ülkede sansasyonelliğin, bayağı magazin, kamu yararını gözeten hiçbir bilgi içermeyen ya da ‘az sonra’ spotlarının peşinden koşan kadın programlarını yayınlamayı tercih etmektedir.

Kadın sorunu olarak ifade edilen “kadınların toplumdaki konumu” her geçen gün çok daha ciddi boyutlara ulaşarak devam etmektedir. Kuşkusuz ki tarihsel sürece iyi baktığımızda kadınlar açısından bir gelişme olduğunu da görmemiz gerekir. Örneğin, yirminci yüzyıl on dokuzuncu yüzyıla oranla kadınların ekonomik, politik ve toplumsal sahalara katılımı bağlamında önemli gelişmeler sağlandığı bir yüzyıl oldu. Kadınlara eşit yurttaşlık haklarının ilk defa yirminci yüzyılda tanınması, kuşkusuz ki büyük bir kadın mücadele hareketinin ürünüdür. Kadın kendi tarihini keşfetmeye, kendisini erkekle eşit insan olarak anlamaya yirminci yüzyılda başladı. Yirminci yüzyıl modernlik olarak tanımlanan insanlık durumunun özellikle toplumsal ve politik sahalardan kendisini geçerli kılmaya başladığı bir yüzyıl olduğu içindir ki kadınlar için de gelişmelerin gerçekleştiği yüzyıldır. Dolayısıyla, kadın sorununun gerçek bir sorun olarak ele alınmaya başlaması ile modern dünya anlayışının pratiğe geçmesi arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur.

Ülkemizde de aynı yüzyıl içinde kadınların toplumun önemli sahalarına katılan sosyal aktörler olmasına yönelik son derece önemli adımlar atıldı. Kemalist modernlik projesinin kadınlara atfettiği önem onların cumhuriyetin eşit yurttaşları olmasını getirdi ve üstelik bu gelişme Fransa gibi modernliğin öncü ülkesi olarak gösterilen ülkeden bile on yıl önce gerçekleşti. Kadının kendi yaşamının efendisi olan özne olarak toplumsal yaşama katılması sorunu tüm gelişmelere karşın çarpıcı düzeyde kendini göstermektedir. Ülkemizde kadın sorunu her yönüyle dikkatleri çekmesi gereken bir sorun olduğu halde, adeta ciddi bir manipülasyon aracılığıyla böyle bir sorunun olmadığı kamuoyuna özellikle televizyon tarafından iletilmektedir.

Sözünü ettiğim sorunsal durum sabah kadın kuşağı televizyon programları üstünden rahatlıkla okunabilir. Bu programları Türkiye'ye yeni giriş yapmış bir turistin izlediğini düşünelim: Turist Türkiye'de kesinlikle her şeyin sorunsuz olduğu ve özellikle de kadınların son derece mutlu bir hayat sürdürdükleri hissine kolayca kapılabilir. Bu programlarda kadınlar mutluluklarından göbek atan, keyif çıgıklarıyla yeri göğü inleyen kadınlar olarak dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla, "gerçek" ile "imaj" birbirinin yerini almakta ve ciddi bir manipülasyon yaşanmaktadır. Bu makalede kadının gerçek durumu ile medyadaki temsili arasındaki "bağlantısızlığı" ortaya koymayı hedefliyorum.

Bu makalede, öncelikle, objektif olarak ülkemizde kadının toplumsal konumu, son dönemlerde yapılmış olan istatistiksel araştırmaların verileri ışığında ele alınacaktır. Bu irdeleme bize medyadaki kadın programlarını nasıl okumamız gerektiğine ilişkin çok temel bir arka plan sağlayacaktır. Daha sonraki bölümde, kadının medyayla olan ilişkisi, önce teorik sonra da pratik yönleriyle değerlendirilecektir. Sabah kadın programlarından örneklerle son dönemin temel tartışma konularından olan sosyal devlet, neo-liberalizm gibi konular kadın sorunu bağlamında tartışılacaktır. Sonuç olarak da televizyon programları ve toplumsal sorumluluk ilişkisini irdelenecektir.

2000'li Yıllarda Kadın İstatistikleri

Öncelikle modern olan ya da olmayan tüm toplumların yapılarını şekillendiren ekonomik sahayı ele alalım Türkiye'de her 4 yetişkin kadından yalnızca biri iş gücüne katılabiliyor. Dünya Ekonomik Forumu'nun hazırladığı 'Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ne göre Türkiye 2007 itibariyle kadın istihdamında 128 ülke arasında 123'üncü sırada. TÜSİAD'ın KAGİDER ile ortak hazırladığı ve 2008 yılında kamuoyuna sunulan Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği- Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri rakamları kadının içler acısı durumunu gözler önüne sermiştir. Bu rapora göre 1988'de % 34.3 olan kadınların işgücü piyasasına katılma oranı, 2006'da % 24.9'a düştü. Kentlerde kadın istihdamı % 19'a geriledi. Kadınların iş gücüne katılımındaki bu düşüklüğün, Türkiye'de fiili kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve sosyoekonomik kalkınma yolunda en büyük engellerden biri olduğu açıktır. Türkiye'de kadınların iş gücüne katılımının önündeki en büyük ve

en önemli engellerden biri olan çocuk ve yaşlı bakımı yükümlülüğünün kadın, erkek, aile, devlet ve işveren arasında paylaştırılması için yasal ve kurumsal mekanizmalar ve politikalar geliştirmek acil sorunlardan biri olarak çözümlenmeyi beklemektedir. 23-24 Temmuz 2008'de düzenlenen "Uluslararası Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin İş ve Aile Yaşamını Uyumlulaştırma Politikaları" başlıklı toplantıda, Türkiye'de bir kadının günde ortalama 5 saatten uzun bir süreyi hane halkı ve çocuk bakımına ayırırken, bu sürenin erkekler için bir saatin altında kaldığı belirtilmiştir. Türkiye'de çocuk ve yaşlıların bakım hizmeti, aile içinde kadınların ücretsiz emeği üzerinden çözümlendiği için, kadınların üzerindeki bu yük onların ücretli çalışanlar olarak iş gücüne katılmalarını engellemektedir. Kadınların istihdama katılımının artırılması ve geliştirilmesi için öncelikle bakım hizmetlerini kadınların görevi sayan ataerkil çağdışı zihniyetin terk edilmeli, başta çocuk bakımı olmak üzere bakım hizmetlerinin kadın, erkek, aile, devlet ve işveren arasında paylaştırılması için gerekli yasal ve kurumsal mekanizmalar ve politikalar oluşturulmalıdır.

İşgücüne katılımın az olmasının yanı sıra sendikal faaliyetlerde kadın yok denecek kadar az. Türkiye'de 5 milyon sigortalının sadece %12'si kadın (Demirer, 2007). Kadının çalışma hayatındaki bu zavallı konumu kadının görünmez emeğini de düşündüğümüzde çok daha vahim boyutlara ulaşıyor. Kadınlar kayıt dışı ekonominin acımasız koşullarında boğaz tokluğuna çalıştırılmakta ancak istatistiklere çalışıyor olarak bile yansımamaktadır. Büyük kentlerin varoşlarında evde parça başı iş yapan kadın sayısı yadsınamayacak derecede çok olmasına rağmen bu kadınlar çalışmayan ev kadınları olarak görülmektedirler.

İkinci olarak kadınların eğitim düzeyine bakmamız gerekir. Okuryazar olmayan yaklaşık 7.5 milyon kişinin 6 milyonunu kadın oluşturmaktadır. 2006 yılı verilerine göre, Türkiye'de 25-64 yaş arası kadınların yüzde 77'sinin eğitim seviyesi ilköğretim ve altında. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği- Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri- 2008 TÜSİAD-KAGİDER Ortak Raporu'na göre 1988'de 15-49 yaş arası herhangi bir eğitim almamış kadın oranı, % 16.7 iken bu oran 2006'da % 21.8'e yükselmiştir (TÜSİAD-KAGİDER, 2008). Türkiye'de söz konusu yaş grubunda kadınların yüzde 15'inin eğitim seviyesi ortaöğretim, yüzde 8'inin eğitim seviyesi yükseköğretim düzeyinde. "Dünya Kalkınma Göstergeleri" raporuna göre Türkiye, kız

çocuklarını okula göndermeyen ülkeler sıralamasında dünyanın en geri ülkeleri arasında bulunuyor. Dünya Bankası'nın IMF'yle bahar toplantıları öncesinde yayınladığı "Dünya Kalkınma Göstergeleri" raporunda, Türkiye'nin 439 bin kız çocuğunu ilköğretim okullarına göndermediği belirtildi. Türkiye bu rakamla dünyanın en geri ülkeleri arasında yer almaktadır (Akşam, 23 Nisan 2009).

Politik sahadaki kadının konumuna bakıldığında, manzara hiç de parlak değildir. Cumhuriyet tarihi boyunca toplam 9134 milletvekilinin sadece 236'sı kadındı (oran % 2,6). KA-DER'in 2007 yılı araştırmasında partilerin karşılaştırmalı tablosu yapılmış ve partilerin İl Başkanları bazında mecliste çoğunluğu olan partide bile oranın % 0 olduğu tespit edilmiştir Buna göre siyasal partilerin karar mekanizmalarında kadının etkin olmadığı açıktır. 22 Temmuz 2008'de yapılan genel seçimlerde de siyasette kadın profilinin değişmediği açıkça görülmektedir. Tüm partilerin toplam 2293 erkek adayına karşın sadece 742 kadın aday gösterildi. 29 Mart 2009'da yapılan yerel seçimlerde de büyük şehir belediye başkan adaylarının tümünün erkek olduğu ve tüm tartışmaların erkekler tarafından yapıldığı gözlemlenmiştir. Türkiye özellikle yerel yönetimlerde kadın katılım yüzdesi açısından Avrupa, Orta ve Latin Amerika ve hatta Afrika'nın çok gerisinde kalmaktadır.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, Türkiye'de her üç kadından biri şiddete uğramaktadır. 15-19 yaş arası kadınların yüzde 63'ünün ise kendilerine uygulanan bu şiddeti "haklı" bulduğu ifade edilmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2009) Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, "bir kadına sırf kadın olduğu için yöneltilen ya da oransız bir şekilde kadınları etkileyen" şiddettir. Türkiye'de her 100 kadından 97'si en az bir kere eşinden, babasından ya da yakınlarından şiddet görüyor; üniversite mezunu kadınların %23'ü fiziksel ve sözel şiddete, % 71'i ekonomik ve cinsel şiddete maruz kalıyor; erkeklerin % 35'i eşlerine şiddet uyguladıklarını kabul ediyor (Özbudun, 2007); ailelerin %34'ünde fiziksel şiddet, %53'ünde de sözlü şiddet uygulanıyor (Demirer, 2007).

Kadınlara ait bu istatistiksel veriler, kadınların işsizlikle mücadele ettiğini, eğitimde erkekle hala eşit seviyeye gelemediğini, politikadan uzaklaştırıldığını ve şiddete maruz kaldığını gözler önüne seriyor. Ancak kadınlara yönelik hazırlandığı iddiasıyla öne çıkan sabah kuşağı kadın

programlarına bakıldığında manzaranın çok farklı olduğu görülecektir. Sabah saatlerinde düğün salonu atmosferinde geçen bu programlarda kadınlar göbek atıyor, mendil sallıyor ve alabildiğine frapan giysilerle kameralara karşı şen kahaahalar atıyor. Kadınlara "özel" düşünülmüş bu programlar izleyici rekorları kırmaktadır. Burada yanıt aramamız gereken soru şudur: Kadınların ekonomik ve politik sahalardaki içler acısı durumunun üstü bu sözünü ettiğim kadın programlarında göbek atan, çığlık atan kadınlar sayesinde mi örtülüyor? Kitle iletişim araçları kadının ikincil konumu perçinlemekle yetinmeyip, üstüne üstlük sorunları görünmez hale getiren konuma mı geçmiştir?

Kadın ve Televizyon

2007 yılında yapılan RTÜK'ün Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması'na göre, kadın izleyicilerde TV izleme süresi demografik yapıya göre 4.5 ile 5.5 saat arasında değişiklik gösteriyor. Kadınlar en çok yerli dizileri ve kadın programlarını izliyorlar. Eğitim durumuna göre bakıldığında ise en çok ilkökul mezunu kadınların bu yerli dizileri ve kadın programlarını izlediği görülüyor. Kadınlar tarafından en beğenilen televizyon programlarına bakıldığında Sabahların Sultanı ilk sıralarda yer alıyor. İlginç bir şekilde kadınların yarısından fazlasının izlediği ama beğenmediği programların arasında da ilk sırayı Sabahların Sultanı'na veriyor Sabahların Sultanı, Arım Balım Peteğim, Her Şey Dahil gibi sabah kuşağı kadın programları, izler kitle hedefinin neredeyse her yaş, eğitim ve gelir grubunu kapsayan geniş alan yayıncılığı olduğu için, kodları zorunlu olarak gelişkin değil kısıtlı kodlardır.¹ Herkes tarafından izlenmek istenildiğinde tabii ki zorunlu olarak son derece küçük bir sözcük dağarcığına ve basit bir sözdizimine sahip olan ve böylelikle anlaşılacak için eğitime gerek duyurmayan kısıtlı kodlar kullanılır. Sabah kuşağı kadın programları geniş alan yayıncılığı olduğu için mesajları kısıtlı kodlarla hazırlanır ve herkes tarafından da rahatlıkla anlaşılabilir, bu yüzden izlenme oranları yüksektir; daha doğrusu, mesajları kısıtlı kodlardan oluştuğu için büyük kitle tarafından izlenmeye devam edilir.

¹ Gelişkin ve kısıtlı kodlar için bkz. Bernstein, 1964; 1973.

Postman (1994) televizyonun en saçma ve dolayısıyla en tehlikeli haline, büyük emeller peşinde koştuğu zaman, kendisini önemli kültürel konuşmaların taşıyıcısı olarak sunduğu zaman kavuştuğunu öne sürer. Bu Türkiye’de son yıllarda kadına yönelik olarak hazırlanan ve kadının sorunlarını tartışmaya açtığı ve kamusalılaştırdığı iddiasıyla ortaya çıkan, sabah kuşağı kadın programları için doğrudur.

Televizyonun hayatımıza ilk kez girdiği tek kanallı TRT döneminde kadın programlarında, örgü ve nakış öğretilir, ev kadınları yiyeceklerin besin değerleri hakkında bilgilendirilir, çocuk ve kadın sağlığı ile ilgili yararlı bilgiler aktarılırdı. Özel kanalların sayısı arttıkça, bu programların yerine, ezilen kadın portreleriyle dolu, bolca gözyaşı akıtılan programlar hazırlanmaya başlandı. Kadınlar ekran önüne geçip özel hayatlarını yürek burkan öykülerle deşifre etmeye başladılar. Daha önce mahrem sayılan, bu yüzden de kamuoyunda açığa çıkartıldığında sansasyon yaratan ya da skandal konusu olmaktan kurtulamayan özel hayat, Türkiye’de ilk defa 1980’lerde kamuoyunda açıkça konuşulabilir bir alana, bir itiraf ya da iç dökme nesnesine dönüştü (Gürbilek, 2001). Bu programlarda görülen kadın portreleri, ekonomik özgürlüğünü kazanamamış, çoğu okuma yazma bilmeyen ve birçok sorunla baş etmeye çalışan kadınları kocasından "sadece" dayak yediği için "haline şükreder" duruma getirmektedir.

Oysa kadının şiddet eyleminin hedefi olarak sunulması başlı başına problematiktir. Şiddete maruz kalma nedenleri ön plana çıkarılarak neredeyse şiddet haklılaştırılırken, şiddet eyleminin aktörü erkek ve erkeğin içinde yetiştiği toplumun ataerkil düzeni daha doğrusu dayatmaları sorgulanmaz. Mükemmel bir ev kadını ve anne ne yapmalı uzun uzadıya anlatılır bu görevlerini yerine getirmeyen kadınların cezayı hak ettikleri, ya da dik başlı küstah davranışlarıyla erkekleri kışkırttıkları iddia edilir. Acılarını paylaşan kadınlar stüdyodaki kadın izleyiciler tarafından acımasızca sorguya çekilir, her davranışının hesabı sorulur. Bu programlarda ekranları dolduran ağlayan, acı çeken, dövülen ve öldürülen kadınlardır. Kadın programlarına acılarını anlatmak üzere gelen kadın katılımcılar aile ve evlilik içinde uğradıkları fiziksel ve söylemsel şiddetten, kamusal alanda taciz ve tecavüz vb. şiddetin her düzeyini canlı olarak paylaşırlar. Ekran başında bu “gösteri”leri izleyen kadınlara ‘beterin beteri varmış’ dedirtilerek, kendi kaderlerine razı olmaları sağlanır ve gündelik yaşam döngülerine geri dönmeleri

hızlandırılır. Bu tür programlarda, kadınlara yönelik şiddet sorunu ile nasıl ve hangi toplumsal siyasal ve hukuki kurumlar aracılığıyla mücadele edileceğinin bilgisi verilmemekte, yolu gösterilmemektedir. Kadının acılarını meta haline getiren kapitalist sistemde kadın programları her geçen gün artan izleyici sayısı, reyting ve reklam gelirleri ile televizyonların en çok kar getiren programları haline gelmiştir.

Kadınların haklarını kamusal alanda "savunmak" iddiasıyla ortaya çıkan kadın programlarının işleyişi şu şekilde gerçekleşir: bu programlar Seda Sayan, Petek Dinçöz gibi popüler isimler tarafından sunulur, bol müziklidir, aralarda başına türlü sıkıntı ve bela gelmiş konuklar acılarını anlatır. Program sunucuları yayın sırasında ayrıca mağdurlara, işsive ve hastalara yardım eli uzatmayı da kendilerine misyon edinirler. Biri Bizi Gözetliyor veya Gelinim Olur musun? türünde programların 'günü birlik şöhretlerini' de çokça ağırlayan bu programlar, dedikodu malzemesi sağlama misyonunu da fazlasıyla yerine getirirler.

Özel hayatın kamusallaşması ile artık bir "özel hayat endüstrisi"nden söz etmek mümkündür (Gürbilek, 2001). Bütün diğer alanlar gibi öznelliğin alanı da bir kez kitle iletişim araçlarınınca kuşatılınca, bundan bazı mesleklerin çıkması kaçınılmaz olmuştur. Artık özel hayat gazetecileri, özel hayat dergileri, özel hayat sineması, özel hayat romanları özel hayat programları ve özel hayat şarkıları var. Kuşkusuz, sabah kuşağı kadın programları da bu endüstrinin en önemli parçasıdır Gelen ünlü ünsüz tüm konuklar özel hayatlarını en ince gizli ayrıntılarına kadar anlatmakta sakınca görmemektedirler. Bu teklifsizce özel hayatı anlatmaya, izleyenlerin röntgencilik seviyesindeki başkalarının hayatını merak etmeleri eşlik eder. Toplumu televizyon ekranından izleyen ve yorumlayan insanların, özellikle ünlülerin parlak ve gösterişli yaşantısına olan merakı aynı zamanda onlar gibi yaşama isteğini de içerir.

Çelenk, (2005) televizyonun toplumsalla en belirgin eğiliminin, toplumsal yaşamın yoksunluklarını ikame etmek yönünde bir eğilim olduğu tezini savunur. Ona göre bu ikameciliğin en göze çarpan biçimi, ünlülerin yaşantısını takip etmek aracılığıyla 'vekaleten yaşama' yönünde bir arzuyu kışkırtmak biçimindedir. Vekaleten yaşananlar, kimi zaman cinsellik ve erotizm kimi zaman renkli gece hayatı veya refah duygusudur. İzleyici ne kadar çok seyrederse o kadar az yaşar; kendisini

egemen ihtiyaç imajlarında bulmayı ne kadar kabul ederse kendi var oluşunu ve kendi arzularını o kadar az anlar (Debord, 2001).

Aldığı reytinglerle hem programcıları, hem TV kanallarını, hem de reklam verenleri fazlasıyla tatmin eden Türk kadını, eğitimde, istihdamda ve politikada çok ama çok gerilerdedir. Televizyonun sunduğu sabah eğlenceleri Marx'ın deyimiyle bu gerilere itilmiş kadının afyonuna dönüşmüş durumda. Afyon etkisi kadınların sorunlarını düşünmelerine, bu sorunlara çözüm üretmelerine fırsat vermiyor. Her sabah programda çılgınlar gibi dans ediliyor, halaylar çekiliyor, mendiller sallanıyor. Bu mendiller az sonra nasıl dayak yediğini, tacize uğradığını ya da çocuklarından ayrı tutulduğunu anlatacak konukların dertlerini paylaşımları sırasında gözyaşlarını silmek üzere kullanılacak. Kadın programlarında, kadının başına gelen acılı olaylar, onun ilahi bir güç tarafından sınanması biçiminde yorumlandığında ortaya çıkan sonuç, tümüyle kadının acı çekme ve bu acılara katlanma, sabretme, dayanma gibi kodlarla tanımlanmasıdır (Akça & Akbulut, 2005).

Olayların hikayesinin canlı izlenmesiyle ve ivedi biçimde televizyonda “acting” yapılmasıyla, hayatın ve hayatın suretinin iç içe girişine tanık oluyoruz (Baudrillard, 1997). Artık hayatla hayatın sureti arasında ne bir ayrılık, ne bir boşluk, ne de bir uzaklaşma söz konusudur, hiçbir engelle karşılaşmadan, ekranın, sanal görüntünün içine girilir, neredeyse birinin hayatına girilir gibi bir ekranın içine girilir. Kadına yönelik hazırlanan sabah programlarında kadınlar diğer kadınların acılarını izlerken gerçekleşen tam da budur.

Özellikle Gelinim Olur musun? tarzı programların katılımcılarının ya da aynı kanalda yayınlanan dizi kahramanlarının sıklıkla sabah kadın programlarına konuk alınması televizyonun sadece kendisiyle konuşmaktan başka bir işlevinin kalmadığı görüşünü destekliyor. Bu aynı zamanda kitlelerin ne anlama ne de enformasyona ihtiyaç ve arzu duymadıklarını, aslında istedikleri tek şeyin göstergeler ve görüntüler olduğunu doğrular niteliktedir. Televizyonun da onlara bolca verdiği şeylerdir bunlar, televizyon bunu, her ne kadar kamufle edilmiş olsa da egemen bir küçümsemeyle, gerçek dünyayı sadece “reality shows” biçimine sokarak, yani herkes için hazır yorumlar ve

hileli senaryolar biçiminde, soru ve cevaplara el koyarak verir (Baudrillard, 2007).

Kadının sorunlarını dile getirmek ve açıkça tartışmak amacıyla ortaya çıkan sabah kuşağı kadın programlarında toplumun kadın sorununa olan yaklaşımına dair eleştiri, edebiyat sanat ya da politika tartışılmaz. 29 Mart yerel seçimleri ki hayatın neredeyse en temel sorunlarına ilişkin projelerin ele alındığı, tartışıldığı politik bir atmosfer sunmuştur ama hiç bir şekilde bu kadın programlarında kendine yer bulamamıştır. Politikadan, sanattan daha doğrusu hayatın merkezinden sürgün edilmiş bir kadın portresi çıkarır karşımıza bu kadın programları. Kadınlar bol müzik dinler, dans eder, dertlerini anlatanla ağlar, programa çağrılan ya da çağrılmayan ünlülerin ve Gelinim Olur musun türünden televizyon yarışmalarının ünlü kıldığı kişilerin dedikodularını yapar, yayında reklamı yapılan deterjan, krem peynir, selüit kremi, çeyizlik eşyaları almak ister. Bir kadının günlük yaşamında yaptığı varsayılan her şey vardır bu programlarda.

Gündelikliğin Üretimi

Çelenk, (2005) özgül bir kültürel coğrafyada üretilen ve yayınlanan televizyon içeriklerinin roman, müzik, yazılı basın ve sinemada olduğundan daha etkili ve daha açık seçik bir biçimde o toplumun kendi üzerine düşünmesi, yani kendi imgeleminde gündelik olarak kendini kurmasının araçları olduğunu söyler. Etkililiği televizyon programlarının diğer kültür ürünlerine ve kitle iletişim araçlarına oranla daha geniş bir halk kitlesi tarafından tüketilmesinden kaynaklanır. Açık seçikliği ise televizyonun kültürel ürünlerin her birini sözel, grafik ve görsel gösterge akışı içinde hep birlikte içirme kapasitesinden ve görece özgün biçimler altında yeniden sunma gücünden gelmektedir.

Kadın programları aracılığıyla yapılan da aslında kadını gündelik olarak yeniden inşa etmektir. Kadını politikadan sanattan kopararak vur patlasın çal oynasın eğlence ortamına ve tanımadığı ancak medya aracılığıyla özdeşlik kurduğu insanların acılarını dinleme ve dedikodu yapmaya mahkum etmek aslında kadının geleneksel algısının yeniden inşasını sağlamakla birlikte, kadını aynı zamanda gündelikliğin üretimine de mahkum etmektedir.

Gündeliklik söz konusu ise tarih yoktur, eleştiri, sanat ve edebiyat yoktur. Kadın programlarında bu açıkça görülür. Lefebvre'ye (1998) göre gündelik hayatın ağırlığı kadınların üzerindedir ve kadınlar her durumda bu yükü taşımaya devam ederler. Bu aynı zamanda kadınların çoğunluğunun bu ağırlığın içinde tutsak kalması demektir. Kadınlar gündeliklik içinde hem öznedirler, hem de gündelik hayatın kurbanlarıdır. Gündelikliğin hem öznesi hem de nesnesidirler. Kadınların bu gündelikliğin nesnesi olma durumu onları aynı zamanda güzellik, dişilik ve moda indirger. Örneğin sabah kuşağı kadın programlarının en çok izlenileni olan Sabahların Sultanı'nın sunucusu Seda Sayan son derece şık giyinir hatta gelen konuklara bile doğru düzgün giyinip gelmeleri konusunda uyarıda bulunur. Sabahın erken saatinde ışıltılı giysiler ve ağır makyajla programı sunan Seda Sayan'a gelen ünlü konuklar da aynı şekilde giyinerek eşlik eder. Burada kadın artık metalaşmış bir bedendir. Yani kadın hem metadır hem de metanın simgesidir. Bu noktada Seda Sayan'ı hem meta hem de metanın simgesi olarak düşünmek mümkündür. Onun üzerindeki her şey satar, önerdiği tüm ürünler alıcı bulur. Seda Sayan aslında şık bir şekilde paketlenmiş bir metadır, daha doğrusu kadının metalaşmış bedene indirgenişidir. Tüm kadınlar onun gibi olmalıdır ve bunun için onun önerdiği diyet ürününü kullanmalıdır. Seday Sayan diğer kadınları da kendisi gibi yapmak üzere bir diyet ürünü ile ilgili konuşurken "Türkiye'de bir tek şişman kadın bırakırsam bana da Kadırgalı demesinler" diyerek meydan okur. Artık farklı dünyaların ve yaşların kadınlarını ortak değerlendirme ölçütlerinde buluşturanın medya şahsiyetleri ve medyanın ürettiği imgeler olmasından ötürü (İlyasoğlu, 2001), kadınlar kendilerini iyi hissetmek için Seda Sayan gibi incelmeye ve onun gibi giyinmeye çalışır. Kadının temel sorunu inceltmek zorunda olduğu bedenidir artık. Bu da onu erkekle aynı anda tarih yapmaktan alıkoyar ve gündeliğe mahkum eder.

Kadının gündelikliğin tüm yükünü taşımasının iki temel dayanağı vardır: kadının tarih dışı bırakılmışlığı ve kadının kendine ait bir dil geliştirememesi. Uzun bir dönem tarih bilimi kadını tarih yazımının dışında tutmuştur. Tarih onu kayda geçirenlerin eseridir ve kuşkusuz bu kayda geçirenler erkekler olduğu için kadın tarih yazımının dışında bırakılmıştır. Bertay (2003) Cicero'dan alıntılıdığı, "kendi doğumundan önce olanları bilmeyenler sürekli çocuk kalmaya mahkumdur," sözünden hareketle kadının tarihinin yazılmasının "kadınların belleği"ni inşa

etmede merkezi bir öneme sahip olduğunu vurgular. Kadının belleğinin oluşması onun gündelikliğe hapsolmesinin sonu olacaktır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir diğer noktada şudur. Ataerkil düzende eril soyağacının varlığı, anne-kız çocuk soyağacının izlerini silmiştir (İrigaray, 2006). Kadının annesiyle ilişkisi simgeleştirilmeksizin eril soyağacına göre örgütlenme kadının tarihinin oluşmamasına ve bir kadın belleğinin inşa edilememesine neden olmuştur. Sabah kuşağı kadın programlarında sıklıkla konuk edilen Gelinim Olur musun? programının katılımcıları anneler ve oğullarıdır ve konu her zaman oğlun refahı için gelinin yapması ya da yapmaması gerekenlerdir.

Gündelikliğe mahkum olmanın diğer dayanağı kadının kendine ait bir dil geliştirememesi oluşturur. Kadınlara ilişkin sözcük dağarcığı, kadını eril özneye bağlı bir nesne olarak tanımlayan değersizleştirici ve küçümseyici sözcüklerden oluşturulmuştur (İrigaray, 2006). Ataerkil dilsel düzen tarafından dışlanan ve yok sayılan kadın konuşma ve işitilmede zorluk çekmektedir. Örneğin kendi ayakları üzerinde duran güçlü kadına “erkek gibi kadın” denir. Güçlü olma erkeğe özgü olduğu için güçlü kadın ancak “erkek gibi kadın” olabilir. Güçlü kadını tanımlayacak sözcüğümüz yoktur çünkü. Kadın kendini kadınca tanımlayacak bir dile sahip olamamıştır ataerkil düzen içinde.

Sabah kuşağı kadın programları, Bourdieu'nün (2006) televizyonun gittikçe daha fazla dünyanın depolitize, mikroptan arındırılmış, renksiz bir görünüşünü önerdiği tespitini doğrular. Televizyon insanları politikadan uzaklaştırmak ya da politikada düş kırıklığına uğratma amacının gerçekleşmesi için inanılmaz derecede elverişli bir saha sunar. Parayla tutulmuş, birbirinin yerini alabilen konukların anlamsız gevezelikleriyle geçen sabah kadın kuşağı programları, bu programlara her zaman gelip katılmaya hazır olan, kendisine sorulan en tuhaf ve en kaba sorulara bile yanıt vermeyi kabul eden, tüm ödünlere, uzlaşmalara ve anlaşmalara hazır ve uygun olan “medyatik” ünlülerin varlığı sayesinde konu sıkıntısı çekmez. Zaten onlardaki malzeme tükendiğinde, Gelinim Olur musun gibi programların kamuoyuna tanıttığı “şöhretimsi”ler devreye girer. Bu düzenekler genel bir politikadan uzaklaştırma ya da daha doğrusu politikada düş kırıklığına uğratma sonucunu üretmekte elbirliği eder (Bourdieu, 2006).

Televizyon ışık hızıyla yayılan bir araç, şimdiki zamanı merkezine alan bir araçtır yani televizyonun grameri geçmişe hiçbir alan bırakmaz (Postman, 1994). Televizyon izleyicisinin ilgi ve bilgi yokluğu, izleyicinin olayları içinde buldukları ilişkiler dizgesine yerleştirememelerine neden olur. Burada tarihsizleştirilmiş ve tarihsizleştirici, indirgenmiş ve indirgemeci bir bakış açısı söz konusudur. Bu bakış açısının kendisini bulduğu yer televizyon aktüalitetlerinin sonunda hepsi birbirine benzeyen, birbirini izleyen görünüşteki anlamsız sorunların, yoksul halkların kesintisiz geçidi, açıklamasız beliren, çözümsüz kaybolacak en fazla belli belirsiz bir insani ilgi uyandırabilen art arda gelen olayların verdiği dünya imgesindedir (Bourdieu, 2006: 62).

Kadının gündelikliğe hapsedilişindeki en temel boyutlardan birisi de onun anne ve eş olarak konumlandırılışında gizlidir. Kadınlar en çok anne ve eş olarak çıkar ekrana, çünkü medya var olan değerleri olduğu gibi kabul ederek sorgulamadan dolaşıma sokar ve yeniden üretir. Erkek egemen ideolojinin kadına biçtiği roller annelik ve eşliktir. İrigaray (2006) kadın olabilmek için acı çekmek gerekir der. O bu noktada yetişkin kadını tanımlamakta kullanılan anneliğin kuşatıcı boyutunun önemine vurgu yapar. Toplum ancak doğum sancısı çektikten ve çocuk sahibi olduktan sonra bir kadına var olma hakkı tanıyor. Kadın programlarında son birkaç yıldır hediye olarak tüp bebek tedavisi verilmektedir. Tüp bebek verme tam da kadını tamamlamak, eksikliğini gidermek amaçlıdır. Kadın olmak zorunlu olarak eş ve anne olmak demektir. Anne olmayan kadın tam kadın değildir. Kadına bir biçimde evli ve çocuk sahibi olmayı dayatan zımnî norma uymak, düzene girmek düşüyor. Evli ve anne olmayan kadına tamamlanmamış sanki biraz özürlü bir toplumsal varlık olarak bakılıyor ve tam anlamıyla ciddiye alınmıyor.

Dinin gündelik hayatın yeniden üretilmesi sürecindeki potansiyeli sabah kadın programlarınca fark edilmiş gibidir. Televizyonda gösterilen şeyler, özleri korunmuş olsun olmasın, oldukları halden başka bir şeye çevrilmiştir. Kadın programlarına neredeyse her gün ilahiyatçı profesör ya da emekli din görevlileri çağrılıyor ve kadınlara dini bilgiler sunuluyor. Uzman görüşleri durumların birincil tanımlayıcılarıdır. Neredeyse her konu “bunun dinimizdeki yeri nedir?” sorusu eşliğinde tartışılıyor. “Dinimizde evlatlık almanın yeri nedir? “ojeli tırnakla abdest

alınır mı?”, “şans oyunlarında çıkan para helal mi?” gibi bir çok konu uzun uzun tartışılır. Televizyonda din, başka her şey gibi, oldukça basit biçimde ve hiçbir utanıp sıkılma belirtisi gösterilmeden, bir eğlence olarak sunulur. Dini tarihsel, derinlikli ve kutsal bir insani etkinlik durumuna sokan bütün özellikler silinmiştir, ne bir ritüel, ne bir dogma, ne bir gelenek, ne bir teoloji ne de bir ruhsal aşkınlık duygusu söz konusudur. Örneğin, 22 Ekim 2008 Arım Balım Peteğim programında tartışılan şu: kızına ilk reglini görmesi nedeniyle parti düzenleyen görme engelli bir anne programa konuk oluyor. Konu gelen diğer konuklarla izleyicilerle tartışılıyor. Programa çağrılan ilahiyatçı bir konuğa bunun dine uygun olup olmadığı soruluyor. Kadın programlarının neredeyse kadrolu din uzmanı konukları var. Bu din uzmanı konuklar zaman zaman stüdyodaki konuklarla karşılıklı tartışmalara girmek durumunda kalıyorlar. Örneğin, “İslam’da imam nikahı diye bir şey yoktur” diyen bir ilahiyat profesörüne stüdyodaki kadın konuklar tepki gösteriyor ve ‘imam nikahı olmazsa olmaz’ diye diretiyorlar.

Kadın Programları ve Sosyal Devlet

Kadın programlarının en temel parçası gözyaşları içersinde bir takım isteklerde bulunan konuklardır. İş isteyenler, tüp bebek tedavisi isteyenler, gözünden, dişinden, böbreğinden rahatsız olanlar programda dertlerini dile getiriyor. Gözünden rahatsız olanlar, bebek isteyenler “tek ümidim sizsiniz Seda hanım,” “Allah sizi başımızdan eksik etmesin” gibi dilenci nidalarını andıran feryatlarla mikrofonu alıyor ve yardım için yalvarıyor. Çaresizce yakaranlara yardım elini uzatan ise sunucudur. Örneğin Seda Sayan, programda neredeyse yurdun dört tarafından gelmiş yardım isteyenlerin dertlerini dinler ve sorunların çözülmesi için gerekli yerlere gönderir Çocuksuz tüp bebek, dişsize diş, hastalara ameliyat ve eşyası olmayana eşya sağlayan sunucu ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla kadın programlarında sunucular örgütlenme, kolektif hak arama ve kurtuluş çabalarının yok olduğu postmodern çağda, televizyon aracılığıyla süper kahramanlar yaratılmasının yeni örneğini oluştururlar (Akça & Akbulut, 2005).

Örneğin “10 yıllık evliyim çocuğum olmuyor”, ya da “gözümden ameliyat olmam gerek param, sosyal güvencem yok” diyerek gelenleri, programın sunucusu programının sponsorluğunu yapan tüp bebek merkezine ya da göz hastanesine gönderir. Kadın programları bir nevi

“sorun çözüyormüş” havasına girmekte ancak, kadınların sorunlarını siyasal alanla ilişkilendirememektedir. Sosyal devletin tüm kurumları ile yerleştiği ve aksamadan işlediği bir ülkede görülmeyecek olaylardır bunlar. Sadaka dağıtılır gibi yapılan bu yardımlar modern toplumla bağdaşmayan bir görünüm sunar. Sosyal devletin yapamadığını kadın programları yapıyor havası hakimdir bu kadın programlarında. Bu tür kadın programları devletin kapatamadığı boşlukları doldurmaya çalışmakta, bir anlamda sosyal devleti ikame etmeye çalışmaktadır (Akça & Akbulut, 2005). Burada anlaşılması gereken nokta şudur; birkaç kişinin sorununa geçici çözüm bulmakla toplumdaki herkesin sorununa çözüm bulunmuyor aslında. Kişiselleştirme, sorunun yalnızca özel alan içinde yaşanmasına, kamusal alanla ilişkilendirilmemesine yol açıyor. Bu durum, sosyal devlet anlayışının yıkıldığı bir süreci sorgulatmaksızın, izleyicileri kaderciliğe sürüklemektedir. Kadercilik var ise sorgulama ve sorunlara kalıcı ve köklü çözüm arayışları söz konusu değildir. Hali hazırda var olan yapının sorgulanmasının önü kadercilikle tıkanır. Birkaç kişinin beklentileri kişisel ve anlık çözümlerle sınırlandırılır.

Modern demokratik toplumlar, özerk bireylerle onlara karşı sosyal sorumlulukları olan devlet otoritesi arasındaki ilişkilerin yönlendirdikleri toplumlardır. Ancak sabah kuşağı kadın programları neredeyse kendi hayatlarıyla ilgili kararları kendi bağımsız iradeleriyle alamayacakları düşünülen, çalışmadıkları zaman sosyal haklara değil yakınlarının ve hayır sahiplerinin iyi niyetine yaslanan insanların başvuracakları yeni bir hayır kurumuna dönüşmüştür. Burada sorgulanması gerekenin aslında sosyal devlet ve bu sosyal devletin vatandaşa karşı yükümlülükleridir. Ama bunlar asla tartışılmamaktadır. Kadınların kocalarına, yaşlıların evlatlarına, kimsesiz yoksulların konu komşuya veya yabancı hayır sahiplerine bağımlı olmalarında bir sakınca görülmezken, şimdi de sabah yayınlanan kadın programlarından tüp bebek, iş, diş veya göz tedavisi istemek son derece normal görülüyor.

Aslında yapılması gereken karşı karşıya kalınan yoksulluk ve yoksullukla mücadelede yeni formüller üretmek ve bir an evvel uygulamaya koymaktır. Örneğin, Buğra ve Sınmazdemir ‘in (2007) yoksulluklarla ve yoksullukla mücadelede “nakit gelir desteği politikası” sosyal devletin yoksulluk ve yoksullukla nasıl mücadele etmesi gerektiği konusunda önemli bir açılamdır. Tüm yoksullukların ve yoksullukların ilk önce kadına yansması onun omuzlarına binmesi bir gerçeklik ise

kadın programları da aslında nakit gelir desteği politikasını tartışmaya açmalıdır. Ne yazık ki sosyal devletin ne yapması gerektiği kadın programlarında hiçbir şekilde ele alınmaz, sorunlara anlık çözümler bulunur ve sisteme eleştiri yöneltmek söz konusu değildir.

Oysa bu programları gerek stüdyoda gerekse ekran başında izleyen kadınların önemli bir bölümü kent yoksullarından oluşmaktadır. Hele hele son yıllarda kentlere göç edenler eski göçmenlerden daha şanssız. Kente son yıllarda göç edenler eski göçmenler gibi geniş ailenin fertlerinden ve hemşerilerden oluşan dayanışma ağlarının sağladığı iş bulma ve geçekundu edinme olanaklarına sahip değiller. Küreselleşme süreci içinde kentlerin eski yapısı da, yoksulların mekanda tutunmalarını zorlaştıracak şekilde değişiyor. Son yıllarda ortaya çıkan yeni yoksullukla ne eski usul patronaj ilişkileri, KİT'lerde istihdam sağlama veya geçekundu edindirme politikaları, ne de artık yerini giderek çekirdek aileye bırakmış olan geniş aile dayanışması baş edebilecek durumda. Bu yüzden nakit gelir desteği politikası önemli bir tartışma. Her ay eve küçük ama düzenli bir miktar paranın girmesi asgari geçimi sağlayacak miktarda olmasa dahi, yoksulluğun yaşanış biçiminde hiç de küçümsenmeyecek bir değişiklik yaratacaktır. Nakit gelir desteğinin miktarının, yardım alan kimsenin asgari ücretle, normal bir işte yani sosyal güvencesi olan bir işte çalışmayı reddetmesini teşvik edebilecek kadar yüksek olmaması lazım. Nakit gelir desteği politikası uygulamasında bir endişe toplumsal cinsiyet konularıyla yakından ilgilidir. Uygulamaya sıcak bakan herkesin ortak görüşü yardımın kadınlara verildiği takdirde daha iyi kullanılacağı ve daha anlamlı sonuç vereceği yönündedir. Yardımın kadınlar adına bankaya yatırılması bir çözüm olabilir. İşte tüm bu konular kadın programlarının temel konuları olmalı aslında. Kadın programlarında bunların tartışılmaması bir tesadüf değil aslında bilinçli bir tercihtir.

Kadın programlarında siyaset, girilmemesi gereken bir alan olduğu için sosyal devlet ve onun politikaları konuşulmaz. Aslında yoksulluk ve yoksunluklarla savaşılan kadının sosyal devletle diyalogunun inşası gereklidir. Bu bağlamda önemli sosyal teorisyenlerden Fraser'in (1989) "ihtiyaçların yorumlanması siyaseti" önemli bir kavram. İhtiyaçlar üzerine konuşmanın bazı biçimleri parlamento, akademi, mahkeme ve yaygın medya gibi geç kapitalist toplumların merkezi

söylemsel arenalarında kurumsal bir hale getirilmiştir. Ancak egemen gruplar ihtiyaçlara ilişkin yorumları, karşı yorumları dışlamak, yok etmek ve/veya soğurmak adına kullanırlar. Öte yandan tahakküm gören ya da muhalif olan gruplar da bu yorumlara meydan okumak ve onları değiştirmek için bir takım yorumlar formüle ederler. Tüm bu egemenlerin ve muhaliflerin ihtiyaçları ve yorumlamaları kamusal sahada birbirleriyle çarpışır. Tahakküm gören ya da muhalif olan grupların başında yer alan kadınların, kadınlara yönelik olduğu iddiasıyla ortaya çıkan kadın programlarında ihtiyaçların yorumlanması siyasetine girişmemesi başlı başına incelenmeğe değer bir olaydır.

Kadın, Medya Endüstrisi ve Neoliberalizm

Türkiye’de on yılı aşkın bir süredir medya, devlet ve sermayeden görece bağımsızlığını yitirmiş, büyük holdinglerin yatırım yaptığı bir alan haline gelerek devasa bir endüstriyel yatırıma dönüşmüştür². Bugün piyasayı paylaşan birkaç medya grubu, bağlı oldukları sermaye gruplarının kısa ve uzun vadeli çıkarları doğrultusunda ‘içerik’ üreten, yatay ve dikey olarak bütünleşmiş kuruluşlardır. Türk medyası son yıllarda mülkiyet ve kontrol yapılarına paralel olarak içerik düzleminde de önemli dönüşüm geçirmiştir. İçerisinde ağlayan, bağırın, acılarını haykıran kadınların gözyaşları ve müzik eşliğinde isterik bir şekilde dans etmenin dışında başka bir şey bulunmayan kadın programları bu değişimin en açıklayıcı olanlarıdır. Medya endüstrisinde kadınlara yönelik hazırlanan sabah kuşağı kadın programlarının aldığı yüksek reytinglerin, kadınların bu programları talep ettikleri iddiasını doğrular gözükse de açıklayıcı değildir. Sabah kuşağı kadın programları “kültür endüstrisi³” çerçevesinde ele alınmak durumundadır. Horkheimer ve Adorno’ya (1989) göre kültür endüstrisi kültürün aşağıdan gelmediğini, tekeli bir yapılanma içinde kültürel malların insanlara sunulduğunu anlatır. Dolayısıyla, sabah kuşağı kadın programları aslında bu programların izleyicisi konumundaki kadınlar tarafından aşağıdan bir hareketle ortaya çıkmış programlar değildir. Bu programlar bizzat yukarıdan yani medya endüstrisinde hazırlanmış ve kadınların tüketimine sunulmuştur. RTÜK’ün kadınların televizyon izleme eğilimlerini tespit

² Türkiye’de medyanın dönüşümü için bkz. Adaklı, 2006; Kejanlıoğlu, 2004

³ Bu kavram için bkz. Horkheimer, Max ve Adorno, Teodor 1989

etmek için yapmış olduğu araştırmada ortaya çıkan kadınların izledikleri ama beğenmediğini söylediği programların ilk sırasında Sabahların Sultanı isimli sabah kuşağı kadın programını göstermesi bir nevi bunu doğrular durumdadır.

Neo-liberalizmin kapitalist sermaye birikimi önündeki tıkanıklığı aşmak üzere icat ettiği, “daha önce meta haline dönüşmemiş ne kaldıysa her şeyin metalaştırılması,” stratejisinden hareketle artık insanların acıları da alınır satılır bir metaa dönüştürülmüştür ki bu noktada kadınların acıları son derece verimli bir saha sunar. Kapitalist pazar ekonomisi içinde toplumda kadının uğradığı şiddet kolaylıkla meta değerine dönüştürülmüştür “Tüketici psikodramalarla yatıştırılan bir hastadır” (Postman, 1994: 145) anlayışı çerçevesinde hazırlanan sabah kuşağı kadın programları, potansiyel tüketici kadınlar tarafından izlenir ve gerçek hayattan alındığı iddia edilen psikodramalar ile yatıştırılır. Kadınların canlı yayında ağlamalar, bağırımlar ve kendini kaybetmeler eşliğinde acılarını pazarlamaları, Debord’un (2006) gösteri toplumu üzerine yazdıklarını doğrular niteliktedir. Ona göre, modern üretim koşullarının hakim olduğu toplumların tüm yaşamı gösterilerin uçsuz bucaksız birikimi olarak görünür. Dolaysızca yaşanmış olan her şey, yerini bir temsile bırakarak uzaklaşmıştır. Gösteri, günümüzde üretilen nesnelere kaçınılmaz süsü, sistemin rasyonelliğinin genel açıklaması olarak ve sayıları giderek artan imaj nesnelere doğrudan doğruya biçimlendiren ileri iktisadi sektör olarak güncel toplumun esas üretimidir.

Gösteri toplumunda kadınlar metalaşmış bedenleri ile boy gösterirler. Kadınların bedenleri ve yaşamları sorun alanı olarak inşa edilir ve bu sorunlara çözüm sağlayacak metalar pazarlanır. Kadının bedeninin şişmanlığı ve bacaklarındaki selüitler, kadının gündelik hayatını kabusa çeviren iki temel sorun olarak tanımlanır. Daha sonra bu sorunlara bir takım çözümler sunulur: selüit kremleri ve zayıflama hapları. Kadın bedeninin zayıf olması gerektiği, sabah kuşağı kadın programlarında neredeyse çılgınlık boyutunda vurgulanır, kadınlara nasıl zayıflayacakları ve zayıf kalacakları konusunda neredeyse her gün programın kadrolu diyetisyeni tarafından bilgi pompalanır. Kadının kendisine güvenmesi için bedeninin zayıf ve bacaklarının selüitsiz olması gerekir. Her iletişim eylemi birisine seslenir ve seslendiği kişiyi toplumsal bir ilişki içine yerleştirir. Sabah kuşağı kadın programları, kadını ağlayan, bağırان, ve yardım dileyen olarak sunuyor bu bir

seslenmedir. Ya da kadınlara zayıf olun ve selüitten arının diyerek sesleniyor. Bu seslenmelere yanıt veren kadınlar, Althusser'in (1971) deyimiyle, kendi toplumsal, dolayısıyla ideolojik inşalarına katılır. Ağlayan bağıran yardım dilenen muhtaç zavallı kadın, dişillği daha zayıf ve daha edilgin gören ataerkil toplumsal cinsiyet anlamlarını etkin biçimde yeniden üretmekte ve yeniden yaymaktadır. Kadınlar zayıf olmak ve selüitten arınmak için uğraşırken, kendisini erkek bakışı için çekici bir nesne olarak inşa etme eylemine katılır ve erkek iktidarına yani ataerkil ideolojiye teslim eder.

Kadınlar kendilerine seslenen kadın programlarına yanıt vererek, kendilerini ikincil konuma iten ataerkil ideolojinin inşasına katılırken, son dönem dünyasını şekillendiren neoliberalizm⁴--ki politikaları, özelleştirmeler, istihdamın düzensizleştirilmesi ve temel kamu hizmetlerinin tasfiyesi gibi süreçleri öngörmektedir--, genel olarak alt sınıfları, özellikle de kadınları gittikçe daha çok yoksullaştırmaktadır. Kadının yoksulluğu ve yoksunluğunu gidermek amacıyla, kadınların eğitimi, istihdam alanları yaratılması, ayrımcılığı önleyecek toplumsallaşma süreçleri, ev içi yüklerinin toplumca paylaşılmasını sağlayacak kurumların yaratılması için kullanılabilir kaynaklar, neoliberal politikalar çerçevesinde çok uluslu şirketlere aktarılır. Bu yüzden kadın yoksulluğu sürekli artarken, kadınların bu yoksulluk hali, kadınlara yönelik şiddeti, cinsel istismarı yoğunlaştırır. Özbudun (2007) neoliberalizmin, ataerkilliğin belki de ekonomik şiddete dayalı en çıplak hali olduğunu iddia eder.

Neoliberalizmin üç temel ayağını, sermayenin dolaşımında serbestlik, sosyal devletin kazanımlarının aşındırılması ve üretim sürecinin esnekleştirilmesi oluşturur (Doğan, 2002). Neoliberalizmin bu üçayağı da, ataerkil toplumsal düzende hali hazırda eğitimde, politikada ve istihdamda gerilerde bırakılmış kadını daha da yoksullaştırıyor, dışlıyor ve marjinalleştiriyor. Devletlerin yoksulluğu azaltmaya ya da yoksulları desteklemeye yönelik geliştirebileceği her türlü sosyal politika, örneğin işsizlik sigortası, sosyal ödentiler, sosyal konutlar, ücretsiz ya da düşük ücretli sağlık hizmetler, sübvansiyonlar vb. ise neoliberalizmle zaten bağdaşmıyor. Burada beliren ve görmezden gelinen tehlike şudur: yoksullaşmayla birlikte ortaya çıkan ya da çıkması

⁴ Neoliberalizm için bkz. Doğan, 2002; Özbudun, Sarı ve Demirer, 2007; Sallan Gül, 2007

muhtemel sorunlara karşı 'birincil dayanışma grupları' (aile, mahalle, soy grubu, kabile/aşiret, hemşeriler grubu, cemaat, tarikat vb.), kimlikler tek sığınak olarak biçimlenmektedir (bkz. Özbudun, 2007; White, 1999). Neoliberalizmin ayaklarından biri olan üretim sürecinin esnekleştirilmesi aslında işçileri fabrikalardan çıkarıp 15-16 saat parça başı çalışılan varoşlardaki izbe ter atölyelerine ve eve parça başı iş alan hanelere sürülüyor. Kuskusuz bu durum, kadınların yüklerini daha da ağırlaştırırken, onları şirketlere taşeronluk yapan ve hemen tümü erkeklerden oluşan cemaat/yerel önderlerin, hane reislerinin, simsarların, hemşeri ağalarının tarikat şeyhlerinin insafına terk etmektedir (Özbudun, 2007; White, 1999). 1980'li yıllardan itibaren gecekondu mahallelerinde yapılan alan araştırmalarında kendini ev kadını olarak tanımlayan ancak evde parça başı iş yapan kadınların sayısında bir artış olduğu saptanmıştır (Kümbetoğlu, 1995). Neoliberalizmin üretim sürecini esneklaştırması, kadın için esnetilmiş iş mekanı ve iş zamanı olarak avantajlı görülse de, aslında işveren sayısız avantaj sağlamaktadır. Kadınlar çalıştığı halde çalışmıyor görüldükleri için bunlara bir işçinin yararlanması gereken sosyal güvenlik haklarından yararlanamıyor, örneğin sağlık harcamaları ve işsizlik sigortası ya da tazminat talepleri olamıyor. Bu kadınlar göz önünde olmadıkları, sorunlarını gündeme taşımadıkları, talepkar olmadıkları, örgütlenip haklarını aramaya kalkışmadıkları, hane geçimini sessiz sedasız üstlenip işgücü maliyetlerini düşürdükleri sürece herhangi bir sorun yokmuş gibi hayat akıp gidecektir. Kadının görünmez emeği, ev eksenli çalışma stratejileri ile neoliberal politikalarla son derece uyumlu işlemeye devam etmektedir. Tüm bu "ciddi" konular kadınlara yönelik hazırlandığı öne sürülen sabah kuşağı kadın programlarında kendilerine yer bulamamaktadır.

Sonuç Yerine: Televizyon ve Toplumsal Sorumluluk

Dünyanın hemen her ülkesinde, kadınların medyada yer bulamaması, olumsuz temsili, aşağılanması ve ikincilleştirilmesi, bir sorun alanı olarak görülmektedir. Oysa izleyebilmek için kadınların da erkekler kadar vergi ödediği, televizyon başta olmak üzere tüm kitle iletişim araçları zamanlarının yarısını kadınlara yönelik programlara ayırmak ve kadının olumsuz temsiline karşı tavır almak zorundadır. Tamamen ticari yapıdaki televizyonlarda kadına fazla katkısı olmayan,

zaman geçirtici programların yoğunluğu göze çarpmaktadır. Modern dünyanın insanı, medyada bir özgürlük, bir açık yüreklilik, yeni bir kamu alanı bulabileceğini hayal etmiştir, ancak medyanın, öngörüldüğünden daha fazla uyguncu, daha boyun eğici olduğu ortaya çıkmıştır (Baudrillard, 1997). Bu sorunsala bir çözüm bulmak gerekir.

Toplumsal sorumluluk çerçevesinde, kitle iletişim araçlarından en yaygın olan televizyonu araç olarak kullanarak kadınlara sahip çıkmaları gereken hak ve özgürlükleri konusunda farkındalık sağlanabilir savıyla yola çıkan Taşkıran (2007), bunu yapmanın en basit ve kesin şeklinin popüler kültür ürünü olan televizyon dizilerinden geçebileceğini, Aliye dizisinden hareketle gösterir. Ona göre bu dizinin kurgulanımı, toplum içerisinde onurlu ve özgürce yaşamının istenç dahilinde olduğunu, yeter ki farkındalığın gelişimini düzenleyen ortamın yerinde ve zamanında akıllıca kullanılabilmesi göstergelerini taşımaktadır. Bu sayede televizyonun eğitici işlevselliğini aktif hale getirilebilir, ticarilikten ve art plana atılmış olmaktan arındırılabilir.

Bir diğer nokta, medya takibi veya medya izlemedir. Bu yöntem ile düzenli olarak izlenen medyada cinsiyetçi içeriğin kaydı tutularak medya grupları gözetlenir, eleştiriler temellendirilir ve medyadan cinsiyetçi içeriğin hesabı sorulabilir (bkz. Binark & Bek, 2007). Sürekli takip ve sonuçları paylaşma herkesi daha haberdar kıлып nihai olarak değişime katkıda bulunabilir.

REFERANSLAR

- ADAKLI, Gülseren (2006), Türkiye’de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- AKÇA, Emel Baştürk & AKBULUT, Hasan (2005), “Kadın Programlarına Bir Bakış: “Kadının Sesi” ve “Sizin Sesiniz” de Tür, Anlatı ve Format”, *İletişim: Araştırmaları*, 3 (1-2), 41-74.
- ALTHUSSER, Louis (1971), “Ideology and Ideological State Apparatuses,” *Lenin and Philosophy and Other Essays* (içinde), Monthly Review Pres, 121-173.
- BAUDRILLARD, Jean (1997), Tam Ekran, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BERKTAY, Fatmagül (2003), Tarihin Cinsiyeti, İstanbul: Metis Yayınları.
- BERNSTEIN, Basil (1964), “Elaborated and restricted codes: their social origins and some consequences”, *American Anthropologist*, 66: 6, 55-69
- BERNSTEIN, (1973). Class, Codes, and Control, London: Paladin.
- BİNARK, Mutlu & BEK, Mine Gencil (2007), Eleştirel Medya Okuryazarlığı, İstanbul: Kalkedon.
- BOURDIEU, Pierre (2002), Karşı Ateşler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BUĞRA, Ayşe ve SINMAZDEMİR Tolga N. (2007), “Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği”, *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* (içinde), Der. BUĞRA, Ayşe & KEYDER, Çağlar, İstanbul: İletişim Yayınları .85-114.
- CELENK, Sevilay (2005), Televizyon, Temsil, Kültür: 90’lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri, İstanbul: Ütopya Yayınları

- DEBORD, Guy, (2001), Gösteri Toplumu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- DEMİRER, Temel (2007), 'Jan, Jın, Jıyan,/Acı, Kadın, Yaşam', Küreselleşme, Kadın ve 'Yeni-Ataerki (içinde), Der. ÖZBUDUN, Sibel & SARI, Cahide & DEMİRER, Temel, Ankara: Ütopya Yayınevi 54-77
- DOĞAN, Ali Ekber (2002), Birikimin Hamalları: Kriz, Neoliberalizm ve Kent, İstanbul: Don Kişot Yayınları
- FRASER, Nancy (1989), Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory, Minneapolis: University of Minnesota Pres.
- İLYASOĞLU, Aynur (2001), "Kadınların Yaşam Tarihi Anlatılarına Kadın Çalışmaları Alanından Bir Bakış", Yerli Bir Feminizme Doğru (İçinde), Der. İLYASOĞLU Aynur & AKGÖKÇE Necla, İstanbul: Sel Yayıncılık, 15-38.
- GÜRBİLEK, Nurdan (2001), Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi, İstanbul: Metis Yayınları.
- HORKHEİMER, Max & ADORNO, Theodor W. (1989), Aydınlanmanın Diyalektiği. Felsefi Fragmanlar I - II, İstanbul: Kabalcı.
- IRIGARAY, Luce, (2006), Ben Sen Biz: Farklılık Kültürüne Doğru, Ankara: İmge.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2009), Kadının Durumu, Ankara
- KEJANLIOĞLU, Beybin (2004), Türkiye'de Medyanın Dönüşümü, Ankara: İmge Yayınevi.
- KÜMBETOĞLU, Belkıs (1995), "Gizli İşçiler: Kadınlar ve bir alan Araştırması", Kadın Araştırmalarında Yöntem (İçinde), Der. ÇAKIR, Serpil & AKGÖKÇE, Necla, İstanbul: Sel Yayıncılık, 230-238
- LEFEBVRE, Henry (1998), Modern Dünyada Gündelik Hayat, İstanbul: Metis Yayınları.

- ÖZBUDUN, Sibel (2007), “Yeni Dünya düzeni’nde ‘yeni ataerki’”, Küreselleşme, Kadın ve ‘Yeni-Ataerki (içinde), Der. ÖZBUDUN, Sibel & SARI Cahide & DEMİRER, Temel, Ankara: Ütopya Yayınevi 29-46
- POSTMAN, Neil (1994), Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem., İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- RTÜK (2007), Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri, Ankara: Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı.
- SALLAN GÜL, Songül (2006), Sosyal Devlet Bitti Yaşamın Piyasa, Ankara: Ebabil Yayınları.
- TAŞKIRAN, Nurdan Öncel (2008), Zihinlerin Yeni Kadın İmgesi Aliye, İstanbul: Beta Yayınları
- TÜSİAD-KAGİDER (2008), Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği-Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri 2008, TÜSİAD-KAGİDER Ortak Raporu (Yayın No: KAGİDER 001).
- WHITE, Jenny B. (1999), Para ile Akriba: Kentsel Türkiye’de Kadın Emegi, İstanbul: İletişim Yayınları